

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 4ΗΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1963

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΙΩΑΝΝ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς καὶ Γεν. Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος, παρουσιάσας τὰ κατωτέρω δημοσιεύματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας, εἶπε περὶ τούτων τὰ κάτωθι.

Τὸ πρὸ δεκαετίας περίπου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐν Βενετία ἰδρυθὲν καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τελοῦν Ἑλληνικὸν Ἰνστιτούτον Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν ἐξέδωκεν ἐσχάτως, φροντίδι τῆς ἀκαμάτου διευθυντρίας αὐτοῦ καθηγητρίας Σοφίας Ἀντωνιάδη, ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, δύο ἐξόχως ἐνδιαφέροντα δημοσιεύματα: Τὸν ἐπιστημονικώτατα κατηρτισμένον καὶ πλουσίως εἰκονογραφημένον κατάλογον τῆς πολυτίμου συλλογῆς φορητῶν εἰκόνων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Συλλογῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, καὶ τὸν πρῶτον τόμον περιοδικοῦ δημοσιεύματος τοῦ αὐτοῦ Ἰνστιτούτου, φέροντος τὸν τίτλον «Θησαυρίσματα».

Τὰ δύο ταῦτα δημοσιεύματα, ἀποτελοῦντα τοὺς πρώτους εὐχύμους καρποὺς τῆς γονίμου ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Ἰνστιτούτου, διὰ τῆς ὁποίας τόσον ἐπιτυχῶς καὶ ἱκανοποιητικῶς προβάλλεται ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιστήμη ἐν τῇ ξένη, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω σήμερον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὴν ιδιότητά μου ὡς Προέδρου τῆς Ἐποπτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἰνστιτούτου.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐξ αὐτῶν ἀποτελεῖ ὀγκώδη καὶ καλλιτεχνικωτάτης ἐμφανίσεως τόμον ἐκ 200 περίπου σελίδων γαλλικοῦ κειμένου, συνοδευομένου ὑπὸ 86 ὀλοσελίδων πινάκων ἐξ ὧν 7 ἔγχρωμοι. Τοῦ κειμένου προτάσσεται δεκασέλιδος, ἀλλὰ λίαν οὐσιαστικὸς πρόλογος, τῆς διευθυντρίας τοῦ Ἰνστιτούτου κυρίας

Σ. Ἀντωνιάδη, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτίθεται ἐν γενικαῖς, ἀδραῖς, γραμμαῖς τὸ ἱστορικόν, ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βενετίας καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς συλλογῆς τῶν εἰκόνων, τῶν ὁποίων αἱ πλείους εὐρέθησαν ἐν τῷ Campo dei Greci ἐσκορπισμένα, σκονισμένα, δυσδιάκριτοι ἐκ τῆς αἰθάλης, πολλὰ δὲ καὶ ἀποσαθρωμένα. Ἐξιστοροῦνται περαιτέρω αἱ φροντίδες τῆς Δ'τρίας περὶ τῆς εἰς εἰδικὸν ἐργαστήριον μεταφορᾶς, καθαρισμοῦ καὶ ἀποκαταστάσεως αὐτῶν, τῆς ὑπὸ τοῦ εἰδικῶς ἐξ Ἀθηνῶν μετακληθέντος Δ'τοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Μουσείου Μπενάκη κ. Μ. Χατζηδάκη μελέτης των καὶ τέλος ἦ ἐν ἰδιαίτερον, ἐπίτηδες διασκευασθεῖση, αἰθούσῃ καλαίσθητος παρουσιάσῃ τῶν 80 ἐξ αὐτῶν, κυριωτέρων καὶ χαρακτηριστικωτέρων.

Προστίθεται ἐν τέλει καὶ ἡ παράλληλος πρὸς τὴν μελέτην τοῦ κ. Χατζηδάκη ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς Δ'τρίας καὶ τοῦ Γεν. Γραμματέως τοῦ Ἰνστιτούτου κ. Σωτ. Μεσσήνη πρὸς συλλογὴν πάσης πληροφορίας, ἀφορώσης εἰς τὰς εἰκόνας, ἥτοι σχετικῶς πρὸς τοὺς φιλοτεχνήσαντας αὐτὰς καλλιτέχναις, τοὺς εὐσεβεῖς δωρητὰς καὶ ἀφιερωτὰς των κλπ., ἔρευνα, ἥτις παρέσχε πολύτιμα βοηθητικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν μελέτην τοῦ κ. Χατζηδάκη.

Τὸν πρόλογον τῆς Δ'τρίας ἀκολουθεῖ ἐμπεριστατωμένη ἐξέτασις τῶν εἰκόνων ὑπὸ τοῦ κ. Χατζηδάκη, τῆς ὁποίας πάλιν προτάσσεται γενικὴ εἰσαγωγὴ περιλαμβάνουσα α) τὸ ἱστορικὸν τῆς μελέτης τῶν εἰκόνων· β) γενικὰς ἀπόψεις περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς σημασίας τῆς Συλλογῆς· γ) τὰ εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Συλλογῆς καὶ δ) γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς παρουσίας τῆς Κρητικῆς Σχολῆς ἐν Βενετίᾳ καὶ τῆς σημασίας τῆς Βενετίας διὰ τὴν Ἑλληνικὴν τέχνην. Ἀκολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν σπουδαιωτέρων εἰκόνων, κατατασσομένων χρονολογικῶς εἰς τὰς ἐξῆς 5 περιόδους:

α) Τὴν βυζαντινὴν (14^{ον} καὶ 15^{ον} αἰ.), ἥτοι τῶν εἰκόνων τὰς ὁποίας συναπεκόμισαν οἱ ἐκ Κ'πόλεως μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς Βενετίαν καταφυγόντες ἀριστοκράται· β) τὴν τῶν πρώτων χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος (1500·1570)· γ) τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς (1571·1640)· δ) τὴν τῶν τελευταίων ὁμάδων καλλιτεχνῶν (1641·1700) καὶ ε) τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς, ἥτοι τὸν 18^{ον} αἰ.

Ἐν ἰδιαίτερον τέλος κεφαλαίῳ περιγράφονται αἱ ὀλίγαι Ἰταλικαὶ εἰκόνες τῆς Συλλογῆς.

Ἐκάστης περιόδου αἱ εἰκόνες περιγράφονται ἀπὸ τὸν κ. Χατζηδάκη μὲ ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν, συνοδεύεται δ' ἐκάστη ἀπὸ τὸ ἱστορικὸν τῆς, τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν καὶ ἀπὸ σύντομον σχόλιον. Σχεδὸν ἀπὸ κάθε ἐξεταζόμενον θέμα λαμβάνει ὁ συγγραφεὺς ἀφορμὴν νὰ θίξῃ προβλήματα σχετικὰ πρὸς τὴν με-

ταβυζαντινήν εικονογραφίαν, τὸ ὕφος καὶ τὴν χρονολόγησιν καὶ νὰ λάβῃ ἐπ' αὐτῶν σαφῆ καὶ διαφωτιστικὴν θέσιν.

Γενικῶς δύνανται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ ἀξιολόγησις τῶν εἰκόνων καὶ ἡ μελέτη τοῦ χαρακτῆρος των γίνεται ἀπὸ τὸν κ. Χατζ. μετὰ διαύγειαν πνεύματος, ἀλάθητον κρίσιν καὶ ἀσφαλὲς αἴσθημα τῶν καλλιτεχνικῶν ἀξιῶν. Ἐν δὲ τὸ σύνολον τοῦ ἔργου δὲν ἀποτελεῖ συστηματικὴν μελέτην τῆς τέχνης τῶν μεταβυζαντινῶν φορητῶν εἰκόνων, ὅμως ἀποτελεῖ ἀξιολογωτάτην συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς, ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον ἔπαιξεν ἡ Κρητικὴ Σχολὴ καὶ ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης ταύτης.

Τὸ δὲ 2^{ον} ἐξ 186 σελίδων δημοσίευμα τοῦ Ἰνστιτούτου, τὰ «Θησαυρίσματα», εἶναι τὸ 1^{ον} τεῦχος ἐπετηρίδος, ἥτοι περιοδικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἰνστιτούτου, ἣτις περιλαμβάνει κυρίως πρωτοτύπους ἐπιστημονικὰς μελέτας τῶν ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ φιλοξενηθέντων ἢ ἄλλως πως ἐν αὐτῷ ἢ μέσῳ αὐτοῦ ἐργασθέντων ἐν Βενετίᾳ Ἑλλήνων ἐπιστημόνων. Εἰς τὸ 1^{ον} τοῦτο τεῦχος περιέχονται, πλὴν μακρᾶς εἰσαγωγῆς τῆς διευθυντρίας τοῦ Ἰνστιτούτου, σύντομοι μελέται τῶν Κυριῶν Δημαρᾶ, Ξυγγοπούλου, Μανούσακα, Σερεμέτη καὶ Κοντοσοπούλου καὶ τῶν Κυριῶν Νικοκάβουρα, Ζαχαριάδου καὶ Μπιμπίκου, αἵτινες μαρτυροῦσι τρανῶς περὶ τῆς ἐπιτελουμένης ἐν τῷ Ἰνστιτούτῳ μας τούτῳ τῆς Βενετίας γονίμου ἐργασίας.

*

Μετὰ τὴν ὡς ἄνω παρουσίασιν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδου τῶν δημοσιευμάτων τούτων τοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Σωκρ. Κουγέας, εἶπε σχετικῶς τὰ ἐξῆς :

Συμφωνῶ πρὸς τὴν γνώμην καὶ πρὸς τοὺς ἐπαίνους τοῦ κ. Ὁρλάνδου περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρουσιασθέντων δημοσιευμάτων τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας, ἔχω ὅμως μερικὰς ἐπιφυλάξεις διὰ τὴν προτασσομένην ἐν τῷ πρώτῳ τούτῳ τόμῳ τῶν «Θησαυρισμάτων» τοῦ Ἰνστιτούτου «Εἰσαγωγὴν» τῆς Διευθύνσεως αὐτοῦ.

Δὲν πρόκειται νὰ ἐλέγξω τὸ ἐγωκεντρικόν, μικρολόγον, ἀνακριβολόγον καὶ ἀπὸ πάσης ἐπόψεως ἀντικαθηματικὸν ὕφος τῆς «Εἰσαγωγῆς». Θὰ περιορίσω τὰς παρατηρήσεις μου εἰς τὰ πράγματα: Γινόμενου λόγου ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ περὶ τῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας ἀσχοληθέντων Ἑλλήνων, ἀναφέρονται τρία μόνον ὀνόματα: Τοῦ Κωνστ. Σάθα, τοῦ Σπυρ. Λάμπρου καὶ τοῦ Σπυρ. Θεοτόκη. Ἀγνοοῦνται τὰ ὀνόματα τοῦ Ξηρουχάκη, τοῦ Ξανθουδίδου, τοῦ Ζουδιανοῦ καὶ εἴ τινος ἄλλου παρέργως ἢ δευτερευόντως ἀσχοληθέντος. Ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται οὔτε ὁ Κωνστ. Μέρτζιος, τοῦ ὁποίου τὸ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Βενε-

τίας έρευνητικὸν ἔργον εἶναι εἰς ὄγκον καὶ εἰς ἀξίαν τεράστιον, ἀμιλλώμενον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ Σάθα, ὅστις, μὴ ὑπαρχούσης τότε τῆς Ἀκαδημίας, ἔζησε καὶ ἀπέθανεν ἐρασιτέχνης ἱστοριοδίφης, ἄνευ τίτλου ἀκαδημαϊκοῦ. Ἐνῶ τὸν Μέρτζιον ἀκριβῶς καὶ εἰδικῶς διὰ τὰ ἐκ τῶν Ἀρχαίων τῆς Βενετίας ἐρευνητικὰ καὶ ἐκδοτικὰ αὐτοῦ ἐπιτεύγματα εἰς βιβλία: «Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ μικρὸς Ἑλληνομνήμων», «Οἱ Γλυκῆδες», τὰ «Πατριαρχικὰ ἔγγραφα», τὰ «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας» καὶ λοιπά, ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία ἐξέλεξε Ἀντεπιστέλλον αὐτῆς Μέλος ἐν Βενετία, δεύτερον ἐν τῇ Β' Τάξει ἐκλεγέντα ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ Ἑλλήνων. Ὅλοι δὲ ἐνθυμούμεθα τὴν ἐντύπωσιν ποὺ ἔκαμεν ἡ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἀνακοινωθείσα καὶ εἰς τὰς Πραγματείας τῆς Ἀκαδημίας δημοσιευθεῖσα μελέτη του περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, δι' ἧς ἐπληρωθῶθη ἡ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐπικρατοῦσα ἱστορικὴ πλάνη περὶ τῆς δῆθεν θρυλικῆς ἀπὸ Ταινάρου μέχρι Βοστίτης ἐμπολέμου πορείας τῶν Κατσώνη, Ἀνδρούτσου καὶ Ζαχαριά. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦ Μέρτζιου ἔπρεπε νὰ μνημονευθῆ, ὄχι μόνον ὡς ἐρευνητοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς προσενηκόντος διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἰνστιτούτου σπουδαίας ὑπηρεσίας, τῶν ὁποίων ἔχει λάβει κατὰ καιροὺς ἐπίσημον γνῶσιν ἡ Ἀκαδημία. Γνωρίζομεν βέβαια, ὅτι ὑπάρχει κάποια ψυχρότης εἰς τὰς μεταξὺ Μέρτζιου καὶ Διευθύνσεως τοῦ Ἰνστιτούτου σχέσεις. Ἀλλὰ τὴν παρασιώπησιν τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ Ἰνστιτούτον ἐρευνητικοῦ καὶ ἐκδοτικοῦ ἔργου ἑνὸς μέλους τῆς Ἀκαδημίας, τὴν παρατηρουμένην ἐν τῷ ἐπισήμῳ δημοσιεύματι τοῦ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἀκαδημίας τελοῦντος Ἰνστιτούτου, ὀφείλει, νομίζω, ἡ Ἀκαδημία νὰ χαρακτηρίσῃ ἀπαράδεκτον. Ἡ ἐντύπωσις δὲ ποὺ ἔχει κανεὶς ἀπὸ τὴν παρασιώπησιν ταύτην τῆς Εἰσαγωγῆς γίνεται μᾶλλον αἰσθητή, ὅταν βλέπη εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας σελίδας τῶν «Θησαυρισμάτων» τοὺς εὐσυνειδήτους συνεργάτας νὰ παραπέμπουν κατ' ἐπανάληψιν εἰς ἔργα τοῦ Μέρτζιου.

Τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς Εἰσαγωγῆς παρέχει τὸν προγραμματισμὸν τῆς μελλοντικῆς τοῦ Ἰνστιτούτου ἐργασίας καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιθυμῶ νὰ κάμω μερικὰς παρατηρήσεις. Ἀναγράφονται 18 «θέματα γενικὰ ποὺ θ' ἀπαιτήσουν συνεργεῖον ἐρευνητῶν» καὶ 16 «θέματα δι' ἀτομικὴν ἔρευναν». Μερικὰ θέματα τῆς πρώτης κατηγορίας, τὰ ὑπ' ἀριθ. 4,5,6,7,12, ὁρθῶς ἔχουν ἐκλεγῆ. Ἀλλὰ τὰ ὑπ' ἀριθ. 11,15,16,17,18 ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν «τῶν δι' ἀτομικὴν ἔρευναν θεμάτων», ἧτις περιέχει θέματα κατάλληλα διὰ διδακτορικὴν μᾶλλον διατριβὴν. Μερικὰ ὅμως τῆς πρώτης κατηγορίας, ὅπως τὰ 13,14,16 εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ἐν τισιν ἀνεκτέλεστα, ὅπως τὸ θέμα «ἡ ἐνετικὴ προφορὰ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κρητικὴν καὶ κυπριακὴν διάλεκτον», τοῦ

οποίου ἡ ἔρευνα ἀπαιτεῖ ζῶσαν λαλιάν, ἥτις διὰ τὴν ἐνετικὴν διάλεκτον δὲν προσφέρεται σήμερον.

Ἄλλ' ἂν ἡ ἐπιστημονικὴ εἰδικότης τῆς σημερινῆς διευθύνσεως τοῦ Ἰνστιτούτου (ἡ Κα Ἀντωνιάδῃ ἦτο καθηγήτρια τῆς παλαιοχριστιανικῆς, μεσαιωνικῆς καὶ νέας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας) ἐξηγῆ τὰ φθορολογικὰ ἐνδιαφέροντα, ἡ γυναικεία αὐτῆς ἰδιοσυγκρασία ἐξηγεῖ τὴν πρὸς ἐπίδειξιν ροπήν. Τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐγκαίνια (σελ. κθ), τὸ Σωματεῖον «Φίλοι τοῦ Ἰνστιτούτου» (κδ), οἱ «ὀμιλίαι εἰς Συλλόγους Ἐπιστημόνων Γυναικῶν» περὶ «Ἑλληνικοῦ Δημοτικοῦ Τραγουδιοῦ» καὶ «γὰ τὴ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου (κβ) μὲ τὴ βυζαντινὴ ψαλμωδία τῶν τῆ Ὑπερμάχῳ καὶ τοῦ Πολυχρονίου» (κγ), εἶναι καλὰ, ἀλλὰ μὲ αὐτὰ καὶ μὲ τὴν «ὀμιλία - ὑποδοχὴ γὰ κύκλους τῆς Βενετίας» (κβ), οὔτε «προσέχτηκε», οὔτε «πρόκειται νὰ προσεχτῆ τὸ Ἰνστιτούτο μας» καὶ νὰ «ἐκτιμηθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον πού τὸ ἔχει ἰδρύσει» (κγ), ἔστω καὶ ἂν «διαθέτοντας κάποιαι πιστώσεις καλέσομεν ξένους ἐπιστήμονες γὰ νὰ μιλήσουν» (κδ). Τὸ Ἰνστιτούτον θὰ ἀναδειχθῆ καὶ θὰ ἐκτιμηθῆ ἀπὸ τὸ κύριόν του ἔργον πού εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἡ περὶ τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ἐπιστημονικὴ καὶ μεθοδικὴ ἀσχολία.

Τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας εἶναι τὸ πλούσιον καὶ πολύτιμον μεταλλεῖον, τοῦ οὗ οὗ ἡ ἐρευνητικὴ ἐκμετάλλευσις πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐκεῖ εἰς τὰς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις (relationi) τῶν διαφόρων Proveditori λανθάνει ἡ νεοελληνικὴ ἱστορία δύο αἰώνων (τοῦ 16ου καὶ 17ου), τὴν ὁποίαν καλεῖται νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ διαφωτίσῃ τὸ ἀρτιθαλὲς ἑλληνικὸν ἐν Βενετίᾳ Ἰνστιτούτον. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὸν Ἰνστιτούτον δὲν ἔπρεπε νὰ τεθῆ ὑπὸ γυναικείαν καὶ μάλιστα μὴ εἰδικὴν διεύθυνσιν. Ἡ Κα Σοφία Ἀντωνιάδῃ, καθηγήτρια τῆς παλαιοχριστιανικῆς, τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Leiden, ἦτο διακεκριμένη ἐπιστήμων γλωσσολόγος, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀσχοληθῆ ποτὲ μὲ ἀρχεῖα ἐγγράφα. Ἡ ἔλλειψις τῆς εἰδικότητος εἶχε παρατηρηθῆ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, ἀλλ' ἢ τότε Κυβέρνησις ἔκρινεν, ὅτι τὸ πρωταρχικὸν στάδιον τοῦ ἰδρύματος, καθ' ὃ προεῖχεν ἡ στέγασις καὶ ἡ κτηριακὴ συγκρότησις, ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῆ εἰς χεῖρας γυναικείας οἰκοκυρικῆς ἐμπειρίας. Τώρα πού τὸ στεγαστικὸν ζήτημα ἔληξεν, ἡ Ἀκαδημία, ἥτις ἔχει τὴν ἐπὶ τοῦ Ἰνστιτούτου διοικητικὴν ἐποπτείαν, ἀναγνωρίσασα τοὺς καταβληθέντας ὑπὸ τῆς Κας Ἀντωνιάδῃ διὰ τὸ κτήριον κόπους, ἐνέκρινε τὴν παράτασιν τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐπὶ μίαν πενταετίαν, ἥτις λήγουσα τὸ 1965, δὲν πρόκειται καὶ λόγῳ ὄριου ἡλικίας νὰ τύχῃ νέας παρατάσεως. Πληρομένον τοῦ ἀνωτέρω χρόνου ἡ Ἀκαδημία πρέπει νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀρχικοῦ σφάλματος, ἐφαρμοζομένου καὶ διὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἰνστι-

τούτου τοῦ εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ ξένα Ἰνστιτούτα κρατοῦντος παγίου κανόνος, καθ' ὃν διευθύνται διορίζονται εἰδικοί πανεπιστημιακοὶ καθηγηταί, ἄρρενες, δι' ὠρισμένα ἔτη, διατηροῦντες καὶ ἀνακτῶντες τὴν πανεπιστημιακὴν ἔδραν, ὅταν λήξῃ ἡ θητεία των. Εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ Πανεπιστήμιά μας ὑπάρχουν εἰδικοί εἰς τὴν ἀρχαιακὴν ἔρευναν καθηγηταί, ἰταλομαθεῖς. Εἰς ἓνα ἐκ τούτων, τὸν καταλλήλοτερον, πρέπει νὰ ἀνατεθῇ ἡ διάδοχος διεύθυνσις τοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἰνστιτούτου διὰ μίαν πενταετίαν, ἐν ἀνάγκῃ παρατεινομένην, διατηροῦντα τὴν Πανεπιστημιακὴν του ἔδραν. Οὕτω δὲ ἀκολούθως νὰ γίνεται, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις καὶ Ρώμῃ Γερμανικὰ Ἀρχαιολογικὰ Ἰνστιτούτα καὶ εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐν Ἀθήναις ξένας Ἀρχαιολογικὰς Σχολάς, Ἀγγλικήν, Ἀμερικανικὴν, Γαλλικὴν, Ἰταλικὴν.

Κύριον ἔργον τοῦ Ἰνστιτούτου πρέπει νὰ εἶναι, ὅπως εἶπα ἀνωτέρω, ἡ περὶ τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας ἀσχολία, καθ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐνημερότητος, τῆς ἐρεῦνης, τῆς ἀντιγραφῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως. Ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον Documents inédits ὀκτάτομος ἔκδοσις Βενετικῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγγράφων τοῦ Σάθα, ἐλεγχομένη καὶ συμπληρουμένη διὰ μεθοδικῶν εὔρετηρίων, πρέπει νὰ συνεχισθῇ εἰς ἀνωτέραν ὅμως γραμμὴν, ἐπιστημονικὴν καὶ κριτικὴν. Ἡ ἔρευνα, ἡ μελέτη καὶ ἡ ἔκδοσις τῶν ἐγγράφων σκοπίμον θὰ εἶναι νὰ γίνεται κατὰ τοπικὰ θέματα, οἱ δὲ ἐρευνηταὶ νὰ ἐκλέγωνται, ὅχι ὅπως τώρα, ἀλλὰ μεταξὺ νέων πτυχιούχων τῆς Φιλοσοφικῆς ἢ τῆς Νομικῆς Σχολῆς, ὑποδεικνυομένων ἀπὸ τοὺς οἰκείους Πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους των, ἐχόντων ἀνάλογα τοπικὰ ἐνδιαφέροντα, εἰδικὴν μόρφωσιν καὶ γνῶσιν τῆς ἰταλικῆς γλώσσης. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καλὸν θὰ εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ τὸ Ἰνστιτούτον καὶ ἴδιον τυπογραφεῖον. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἄς κρίνῃ ἡ Ἀκαδημία, ὅταν ἔλθῃ ἡ κατάλληλος στιγμή.

*

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Γεώργ. Ἀθανασιάδης Νόβας, λαβὼν τὸν λόγον, εἶπε τὰ ἑξῆς:

Συνέπεσε νὰ παρακολουθῆσω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας. Γνωρίζω καὶ ἐκτιμῶ τοὺς μόχθους τῆς Διευθυντρίας κ. Σοφίας Ἀντωνιάδῃ διὰ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ κτιρίου καὶ τὴν προσαρμογὴν του εἰς τὸν σκοπὸν του, ἐπίσης δὲ διὰ τὴν διάσωσιν καὶ ταξινόμησιν τῶν παλαιῶν εἰκόνων, αἵτινες ἀπετέλεσαν ἀξιόλογον ὄντως πινακοθήκην.

Αἱ παρουσιασθεῖσαι ἐκδόσεις τῶν δύο τόμων εἶναι ἄξια τῶν ἀκουσθέντων ἐγκωμίων. Ἐν τούτοις ὀφείλω νὰ προσθέσω, ὅτι συμφωνῶ μὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ συναδέλφου κ. Κουγέα, τόσον ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἐνισχύσεως τῶν κυρίων

σκοπῶν τοῦ Ἰνστιτούτου, δηλαδή τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν του, ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰς σημειωθείσας παραλείψεις εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῶν «Θησαυρισμάτων».

Τυχᾶναι ἀπίστευτον, ὅτι κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἰδρύσεως καὶ λειτουργίας του οὐδόλως σημειοῦται, ὅτι τοῦτο τελεῖ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀκαδημίας καὶ ὅτι ἐποπτεύεται ὑπὸ τριμελοῦς Ἐπιτροπῆς, ἐδρευούσης ἐν Ἀθήναις. Ἐνῶ δὲ ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα ἀκόμη τοῦ θυρωροῦ, παραλείπονται τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς Ἐποπτικῆς Ἐπιτροπῆς, τόσον τῶν παρόντων, ὅσον καὶ τῶν πύθην μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀείμνηστος συνάδελφος Κ. Ἄμαντος, ὅστις καὶ εἶχε μεταβῆ εἰς Βενετίαν διὰ νὰ συνδράμῃ εἰς τὸ ἔργον τῆς θεμελιώσεως τοῦ Ἰνστιτούτου.

Ὁρθῶς ἐπίσης παρετήρησεν ὁ κ. Κουγέας, ὅτι ἐνῶ ἀναφέρονται οἱ ἄλλοι ἐρευνῆται τῶν Ἀρχαίων τῆς Βενετίας, παραλείπεται ὁ συνάδελφος κ. Κ. Μέρτζιος (ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας, ὅπως καὶ ἡ Κα Ἀντωνιάδη, ἡ ὁποία περιέργως δὲν τὸ ἀναφέρει εἰς τοὺς τίτλους της). Ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Μέρτζιου εἰς τὴν διαφώτισιν πολλῶν σημείων τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας διὰ τῶν ἐρευνῶν του εἰς τὰ Ἀρχαία τῆς Βενετίας εἶναι λίαν ἀξιόλογος, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ παρασιωπηθῇ.

Πάντως τὸ θέμα τῆς πλήρους ἀξιοποιήσεως τοῦ Ἰνστιτούτου εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰ κύρια ἔργα του, πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ εἰδικῶς τὴν Ἀκαδημίαν ἐφ' ὅσον οὐσιαστικῶς ὑπέχει αὕτη τὴν ἀνωτέραν εὐθύνην τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἀποδόσεώς του.

Ἀκολούθως ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ἰω. Καλιτσουνάκης παρατηρεῖ πρὸς τὰ λεχθέντα τὰ ἑξῆς:

Συμφωνῶ ἀπολύτως πρὸς ὅσα εἶπεν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Ὁρλάνδος παρουσιάζων τὰ δύο βιβλία, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν «τοὺς πρώτους εὐχύμους καρποὺς τῆς γονίμου ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου ἐν Βενετίᾳ Ἰνστιτούτου διὰ τῆς ὁποίας τόσον ἐπιτυχῶς καὶ ἱκανοποιητικῶς προβάλλεται ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιστήμη ἐν τῇ ξένη».

Λυποῦμαι μόνον, ὅτι ἠκούσθησαν πρὸ ὀλίγου ἐπιφυλάξεις τινὲς ἐκ μέρους τῶν συναδέλφων κ. Κουγέα καὶ Ἀθανασιάδου Νόβα, αἵτινες καλὸν ἦτο νὰ μὴ ἠκούοντο ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ διὰ νὰ μὴ ἐπηρεάσουν τοὺς λεχθέντας ἐπαίνους.

Εἰς τὴν Διευθύντριαν τοῦ Ἰνστιτούτου Κυρίαν Σοφίαν Ἀντωνιάδου πρέπει ὅλοι μας νὰ εἴμεθα παραπολὺ εὐγνώμονες, διότι παρέλαβε σωρὸν ἐρειπίων, ἐπαναλαμβάνω ἓνα σωρὸν ἐρειπίων, καὶ παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς κατόπιν ἀγρύτων προ-

σπαθειῶν καὶ κόπων οἵτινες διήρκεσαν σχεδὸν ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα ἔτη, παρέδωκε λέγω εἰς ἡμᾶς ἓνα τέλειον μέγαρον, διὰ τὸ ὁποῖον ἤμπορεῖ ἡ μικρὰ Χώρα μας νὰ ὑπερφηανεύεται. Τὸ μέγαρον αὐτὸ περιλαμβάνει δωμάτια ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, ξενῶνας τῶν ἐνοίκων ἐπιστημόνων, περιλαμβάνει αἰθούσας συνεδριῶν, διαλέξεων, ὁλόκληρον Καλλιτεχνικὸν Μουσεῖον, παρουσιάζει ἐπίσης ἀναστήλωσιν καὶ εὐπρεπισμὸν τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Κοινότητος, τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τόσα ἄλλα.

Μὲ θλίψιν προσθέτει ἡ Κυρία Ἀντωνιάδου «ὅτι ἡ ἐργασία ἦτο πολλὴ καὶ δύσκολη καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κακία ἦλθε νὰ προσθέσῃ περιπλοκὰς μὲ θλιβερὰ φαινόμενα πολεμικῆς».

Ἡ Κυρία Σοφία Ἀντωνιάδου πρὶν ἀναλάβῃ τὴν θέσιν καὶ ἐργασίαν αὐτὴν ἦτο, ὡς γνωστόν, Καθηγήτρια τῆς βυζαντινῆς καὶ νεωτέρας Ἑλληνικῆς φιλολογίας οὐχὶ εἰς κανένα Πανεπιστήμιον, ἀλλὰ εἰς τὸ περίφημον Πανεπιστήμιον τοῦ Leiden ἐν Ὀλλανδίᾳ, ὅπου ἐδίδαξε καὶ ὁ γνωστός ἐρευνητὴς Hesseling, ἀλλὰ οὗτος κατεῖχε ἔκτακτον μόνον ἔδραν. Οἱ Ὀλλανδοὶ ἀνεγνώρισαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τῆς Κας Ἀντωνιάδου καὶ προήγαγον αὐτὴν τὴν Πανεπιστημιακὴν ἔδραν εἰς τακτικὴν.

Τὴν ἔδραν αὐτὴν ἀφῆκε εἰς τὴν Ὀλλανδίαν ὕστερα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἴδρυσιν καὶ διοργάνωσιν τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βενετίας. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐγνωμοδότησεν ὑπὲρ αὐτῆς διὰ τὴν διεύθυνσίν του.

Τιμῶ τὸν κ. Μέρτζιον ἐξαιρετικῶς, ἤκουσα ὅμως τὸν συνάδελφον κ. Κουγιάν νὰ τὸν παραβάλῃ μὲ τὸν Κωνστ. Σάθαν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν βέβαια τὴν ἔκδοσιν τόσων κειμένων ἐκ τῶν Ἀρχαίων τῆς Βενετίας. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Σάθας δὲν ἦτο οὐδὲ αὐτὸς σπουδασμένος φιλόλογος, ἀλλὰ ἦτο ἰατρός, καὶ αἱ γενόμεναι ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσεις τῶν κειμένων εἶναι μᾶλλον ἐρασιτεχνικαὶ παρὰ φιλολογικαί. Καὶ διερωτᾷ κανεὶς ἑαυτὸν, ἐὰν τοιαῦτα κείμενα οὕτω ἐκδιδόμενα δὲν θὰ ἦτο καλύτερον νὰ μὴν ἐκδίδωντα παρὰ νὰ ἀναμένουν καλύτερον ἐπιστήμονα ἐκδότην.

Ἐχαιρετίσθη γενικῶς ἡ ἔκδοσις τοῦ πρώτου τόμου τοῦ περιοδικοῦ «Θησαυρίσματα». Φυσικὸν εἶναι ὁ πρῶτος τόμος κάθε περιοδικοῦ νὰ ἔχῃ καὶ τινὰς ἐλλείψεις ἢ καὶ παραλείψεις. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγὼ ὑπέδειξα προφορικῶς εἰς τὴν Κυρίαν Ἀντωνιάδου μερικὰς κατὰ τὴν γνώμην μου παραλείψεις, διὰ νὰ μὴ παρουσιασθοῦν καὶ εἰς μεταγενεστέρους τόμους. Καὶ εἶμαι βέβαιος, ὅτι θὰ γίνῃ τοῦτο.

Ἡ Κυρία Ἀντωνιάδου εἰς τὴν ἐκλογὴν ὑποτρόφων καὶ τῶν σπουδῶν καὶ διατριβῶν των κλπ. συμμορφοῦται ἀποκλειστικῶς μὲ τὰς διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Ἰδρύματος, τὸ ὁποῖον Καταστατικὸν ἐνέκρινε καὶ ἡ Ἀκαδημία διὰ τοῦ ἀντιπροσώπου της. Παράπονα τυχὸν περὶ τούτου εἶναι ἀδικοιολόγητα.

Διὰ τοῦτο εἶναι ἄδικον διὰ τὰς τυχόν ὡς παραλείψεις θεωρουμένας, νὰ κρίνεται καὶ κατακρίνεται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἢ σημερινῇ διεύθυνσις τοῦ Ἰδρύματος. Προκαλῶ μάλιστα πάντα ἀναγνώσαντα τὴν ἐκ 35 σελίδων ἐκτενῆ ἐκθεσην ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὸν τόμον τοῦτον τῶν «Θησαυρισμάτων», ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τῆς ἰδρύσεως, νὰ εἴπῃ ἐν εὐλοκρινεῖα ἐὰν δὲν ἐξετελέσθη διὰ τὸ ἴδρυμα τοῦτο κολοσσιαία ἐπιστημονικὴ καὶ πρακτικὴ ἐργασία. Δὲν εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον νὰ δοκιμαζῆ ἡ διευθύντρια σήμερον ὕστερα ἀπὸ τόσα βάσανα καὶ κόπους, ἀντὶ εὐγνωμοσύνης ἰδικῆς μας, ἰδικῆν τῆς πικρίας. Ἦσαν νομίζω περιτταὶ αἱ παρατηρήσεις ποὺ ἔγιναν διὰ τὰ δῆθεν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐγωκεντρικὰ ἐγκαίνια διὰ τὸ «ἀρτιθαλὲς ἑλληνικὸν Ἰνστιτούτον», εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ὁποίου παρέστη δλόκληρος σχεδὸν ἡ Βασιλικὴ τῆς Ἑλλάδος Οἰκογένεια, ὁ Ἕλληνας Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ Ἴταλὸς Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας Medici. Πρέπει νὰ σημειωθῆ καὶ τονισθῆ, ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ πολυετής, σύντονος καὶ ἐπίπονος ἐργασία ἐγένετο πάντοτε ἐν συνεννοήσει καὶ μὲ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῆς Προσβείας.

Ἡ μεμψιμοιρία περὶ συστάσεως «Συλλόγου φίλων τοῦ Ἰνστιτούτου» εἶναι ὄχι ἀπὸ μεγαλομανίαν, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἀπὸ στενοχωρίαν, διότι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἰδρύσεώς του κανεὶς δὲν ἐζήτησε νὰ ἔλθῃ καὶ μελετῆσῃ εἰς αὐτὸ ἐπιστημονικὸν θέμα ἢ νὰ ἀποτελειώσῃ τυχόν ἄλλην ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν του, πρὸς μεγάλην θλίψιν καὶ ἀπογοήτευσιν τῆς Διευθύνσεως τοῦ Ἰδρύματος. Ἡ παρηγορία ἦτο, ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἀνοίξουν τὰ μάτια τῶν ἐνδιαφερομένων παρ' ἡμῖν λογίων διὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα καὶ θὰ σπεύσουν νὰ ὠφελῶνται ἐκ τοῦ Ἰδρύματος τούτου. Καὶ τοῦτο γίνεται τώρα πλέον καὶ μάλιστα εἰς σύντονον ρυθμὸν.

Δὲν θέλω νὰ εἴπω περισσότερα, θέλω ὅμως νὰ ἐπαναλάβω, ὅτι ἡ Ἀκαδημία καὶ κάθε ἄνθρωπος τῶν Γραμμάτων πρέπει νὰ ἔχῃ μεγάλην εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν Κυρίαν Ἀντωνιάδου δι' ὅλους τοὺς μεγάλους κόπους καὶ τὰ βάσανα τῆς διὰ νὰ προικίσῃ τὴν χώραν μας μὲ ἓνα τέτοιο Ἑλληνικὸν Ἰδρυμα εἰς τὸ Ἐξωτερικόν*.

* ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ — Χάριν τῆς ἀληθείας καὶ ἱστορικῆς ἀκριβείας διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἰνστιτούτου ἃς ἐπιτραπῆ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τῶν «Θησαυρισμάτων» νὰ ἀναφέρω τὰ ἑξῆς:

Συζητουμένων μετὰ τὸ πέρασ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας ἐπεσεκέφθη τὸν τότε Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Κωνστ. Τσαλδάρην, ἀρχαῖον γνωστὸν καὶ φίλον ἐκ τῶν ἐν Βερολίνῳ σπουδῶν του, καὶ ἐπέστησα τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρελθῇ ἡ εὐκαιρία αὕτη τῶν διαπραγματεύσεων ἀχρησιμοποίητος δι' ἴδρυσιν ἐνὸς Ἑλληνικοῦ ἐν Βενετίᾳ Ἰνστιτούτου πρὸς συλλογὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν ὕλικου, χρησίμου διὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Βενετοκρατουμένης Κρήτης. Εἶχα ἄλλοτε, πολὺ πρότερον, ὑποβάλει ὑπόμνημα περὶ ἐξερυνήσεως τῶν ἐν Βενετίᾳ Κρητικῶν ἀρχείων εἰς τὸν ἀείμνηστον Πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος Ἐλευθέριον Βενιζέλον, τὸ ὁποῖον ὑπόμνημα ἔχει καταχωρισθῆ καὶ εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τῶν Κρητικῶν Σπουδῶν, τόμ. Γ' (1940) σελ. 433 - 436. Ὁ κ. Κ. Τσαλδάρης ἤκουσε μετὰ προσοχῆς τὴν πρότασιν καὶ συνεζητήσαμεν περὶ αὐτῆς καὶ τῶν δυνατοτήτων μιᾶς τοιαύτης ἰδρύσεως Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Ἰταλίᾳ. Ἀναγνωρίσας δέ, ὡς ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς του μορφώσεως, τὴν ὀρθότητα καὶ δυνατότητα τοῦ πράγματος, ἔλαβε λεπτομερῆ σημείωσιν τῆς προτάσεως ταύτης, ἣτις εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ γίνῃ ἐπὶ τέλους καὶ πραγματικότης.